

Csurgó Bernadett - Rácza Andrea

A többség képernyőjén keresztül ...

A romák társadalmi helyzetével és médiában való megjelenésével kapcsolatos lakossági vélemények

Jelen tanulmány egy, a romák társadalmi helyzetével és médiában való megjelenésével kapcsolatos lakossági véleményeket vizsgáló kérdőíves felmérés eredményeit mutatja be. A tanulmány alapját jelentő kutatás¹ keretében a romákkal kapcsolatos lakossági attitűdöket mértük fel, a velük szemben megnyilvánuló vélekedéseket, előítéleteket, valamint azt, hogy a romák média-megjelenéséről hogyan vélekedik a lakosság.² Az országos reprezentatív felnőtt lakosságra vonatkozó attitűdfelmérés célja a lakossági vélemények feltárása volt a médiahatások és a romákkal kapcsolatos vélemények, magatartásmódok formálódása közötti összefüggések alakulásáról. A média-reprezentációval kapcsolatos lakossági attitűdökön túl a kérdőíves felmérés arra is választ ad, hogy mely média eszközöket tartják a leghatékonyabbnak a felnőtt lakosság tagjai, mely eszközök érik el szerintük leginkább a célt annak érdekében, hogy pozitív irányú vélemény- és magatartásformálódást lehessen elérni a romák társadalmi megítélését illetően.

Az etnikai kisebbségek és a média kapcsolatát vizsgáló hazai és nemzetközi kutatások többsége a kisebbségek médiában való megjelenését, médiareprezentációját elemzi (Bernáth-Messing 2001, Messing 2003, 2004) és kevesebb ismeretünk van a kisebbségek média-megjelenésének percepciójáról, a média hatásának lakossági értékeléséről, valamint a többségi (Bernáth-Messing 2001) és kisebbségi közönség (Ross 2000, Bernáth-Messing 2001) médiahatásokkal kapcsolatos attitűdjeiről.

A romák társadalmi megítélése és a média hatásának megértésében fontos annak ismerete is, hogy a többségi közönség hogyan érzékeli a kisebbségeket a médiában és milyen hatást tulajdonít a kisebbségek média-megjelenésének (Bernáth-Messing 2001).

Etnikai kisebbségek és a média

Mind a kisebbségszociológiai vizsgálatok, mind a médiakutatások egyre növekvő figyelmet fordítanak a kisebbségek és a média közötti összefüggések megértésére. A kisebbségek médiareprezentációja, médiahasználata és részvételük a médiatermelésben fontos mutatói a

¹ A tanulmány a Kisebbségi és Emberi Jogi Alapítvány által a TÁMOP-5.5.4.B-09/1 „A diszkrimináció csökkentésének elősegítése a médián keresztül” pályázati felhívásán nyertes HOZZÁADOTT ÉRTÉK – Sikerek, eredmények, jó gyakorlatok a társadalmi befogadás terén című pályázat keretében a Rubeus Egyesület kutatóműhelyében készült.

² A minta nagysága 400 fő volt. Az adatbázis rétegzett, régióként nem és korcsoport, országosan pedig településtípus szerint reprezentatív. Az adatfelvétel módja: standard kérdőíves telefonos adatfelvétel.

társadalmi integrációnak. Kutatások bizonyítják a média meghatározó jelentőségét a lakosság kisebbségekkel kapcsolatos véleményének formálásában (Cottle, 2000; van Dijk, 2000). Husband (2000) szerint a médiának központi szerepe van a multi-etnikus társadalmi közeg létrehozásában, amelyhez a különböző társadalmi csoportok különbözőképpen járulhatnak hozzá.

A média kulturális hatalmából adódóan meghatározó szerepet játszik az egyenlőtlen társadalmi kapcsolatok nyilvános reprezentációjában. Ez azt jelenti, hogy a reprezentációban, illetve a reprezentáción keresztül a média lehetőséget biztosít a közönség számára, hogy részt vegyen a „ki vagyok én” és ezzel szemben „ki nem vagyok én” konstrukciójában, vagy más néven a „mi és ők”, a „kívülállók és résztvevők”, az „idegenek és állampolgárok”, a „normálisak és deviánsak”, illetve a „barátok és ellenségek” megélésében és azonosításában. Ugyanakkor a média fontos szerepet játszik a társadalmi és kulturális sokszínűség bemutatásában, a versengő identitások és ellentétes érdekek megjelenítésében és megváltoztatásában. Napjainkban a média területe nagyon gyorsan változik. A globális és a helyi médiakörnyezet átalakulása és fejlődése új lehetőségeket és új formai tartalmakat biztosít a kisebbségek médiareprezentációjának előállítására, elterjesztésére és fogyasztására tekintetében. (Cottle 2000)

Van Dijk és szerzőtársai szerint a más etnikai csoportokról való diskurzusban az ún. etnikai témák dominálnak, mint a bevándorlás, bűnözés, kulturális különbségek és devianciák, valamint a diszkrimináció és szociális problémák. Ezzel szemben a többségi társadalomról, azaz a „magunkról” szóló diskurzus nem korlátozódik erre a rövid listára, hanem a témák sokszínűsége jellemzi. (van Dijk et al. 1997) Hongladarom például a tajvani médiadiskurzust vizsgálva megállapította, hogy a bennszülött törzsekről szóló médiadiskurzusban is az etnikai témák dominálnak, bár néhány médiacsoport a saját közössége részeként, a „mi” perspektívájából mutatja be őket. (Hongladarom 2000)

Magyarországon is számos kutatás foglalkozik a kisebbségek és még inkább a romák médiaábrázolásával. Kiemelkedik ezek közül Bernáth Gábor és Messing Vera (1998) kutatása, amely 2 országos és 4 vidéki napilap egy év alatt megjelent tudósításainak, valamint a Székesfehérvári „gettóügy”-ről megjelent többségi médiatudósítások tartalomelemzése, jogszabályok és releváns dokumentumok elemzése, illetve roma közéleti személyiségekkel, a roma média szerkesztőivel, a többségi médiumok szerkesztőivel, a legnézettebb magyar szappanoperák rendezőivel és reklámszakemberekkel készített interjúk alapján mutatja be a cigányság többségi médiaképét. A kutatás eredményei szerint a roma tematika az 1990-es évek végére bekerült a társadalmi diskurzusba. Ugyanakkor a romákkal kapcsolatos előítéleteket a média nem csökkentette, a többségi médiumok a meglévő sztereotípiákat erősítik, a médiatudósítások többsége problémák előidézőjeként, konfliktusok okozójaként jelenti meg a romákat (Bernáth-Messing 1998).

Egy, a kisebbségek és bevándorlók médiaábrázolását vizsgáló nemzetközi kutatás eredményei szerint a magyarországi kisebbségekről és migránsokról szóló híradások száma alacsony. A romák – kivéve a celebek – alapvetően konfliktusos helyzetben ábrázolódnak. A nemzeti kisebbségekről szóló információknak nincs hírértékük, nem különülnek el a többségi

társadalomtól jelentős mértékben. A migráns csoportok a médiában szinte láthatatlanok, mintha nem is lennének jelen a magyar társadalomban (Ligeti 2007).

Az interetnikus konfliktusok sajtómegjelenését vizsgáló kutatások eredményei szerint a média nem csupán tudósítja, de meghatározó, a konfliktus kimenetelét is befolyásolni képes szereplője lehet a konfliktusoknak. Messing Vera kutatása a jászladányi iskolaügy kapcsán mutatja be a média interetnikus konfliktusban játszott meghatározó szerepét (Messing 2004). Egy másik vizsgálatban pedig bizonyítja, hogy a sajtó tudósításai nagymértékben hozzájárulhatnak az etnikai csoportokkal szembeni előítéletek létrehozásában és megerősítésében (Messing 2003).

Egy kvantitatív tartalomelemzésre épülő, az összes országos és néhány megyei napi- és hetilapot elemző vizsgálat eredményei szerint a 2002. évi parlamenti választások kontextusában a sajtó döntően negatív (szegénység, elesettség, kirekesztettség, deviáns életmód) képet festett a cigányságról, bár megjelentek a pozitív elemek is (sikerek, eredmények), amelyek némileg árnyalják ezt a képet (Terestyéni 2004).

A legújabb elemzések szerint a romák többségi médiaképében a negatív elemek napjainkra tovább erősödtek. Egy 2011-es, a többségi hírmédiára kiterjedő médiatartalom-elemzés eredményei szerint a korábbi évekhez képest a romák média-megjelenésének tematikus keretei tovább szűkültek, leginkább két kérdéskör kapcsán jelennek meg: a kisebbségpolitika és a bűnözés. Az elemzés adatai, a médiaképben megjelenő trendek azt jelzik, hogy az elmúlt évtizedekben inkább romlottak az interetnikus párbeszéd lehetőségei, a média újratermeli és felerősíti a magyar közbeszédben egyébként is egyre erősödő negatív sztereotípiákat a cigányságról. (Bernáth-Messing 2012)

Pozitív képet a média a romákról leginkább a celebritások kapcsán közvetít. Egy kvantitatív tartalomelemzés eredményei szerint a szinte kizárólag roma zenészekből álló roma sztárok médiareprezentációja a többségi hírmédia cigányreprezentációjától eltérően kevésbé sztereotipizál, esetükben a sztárság dominál a cigánysággal szemben (Munk et al. 2012).

Kutatások bizonyítják, hogy a média szórakoztató műsorai indirekt értékközvetítő eszközeik segítségével jelentős mértékben képesek hatást gyakorolni a nézők kisebbségekről alkotott képére, attitűdjeire. Az RTL Klub „Barátok közt” sorozatában 2000-ben megjelent roma karakter kapcsán készült vizsgálat eredményei szerint a roma közönség nagyon eltérő módon reagál a róluik bemutatott médiaábrázolásokra. A kor és társadalmi státusz nagymértékben befolyásolja a roma közönség véleményét a sorozatban megjelent roma karakterről és annak hatásáról a többségi társadalomra, illetve a romák identitására (Bernáth-Messing 2001).

A kutatás kiterjedt a többségi közönség attitűdjeire is a sorozatban megjelenő roma szereplő kapcsán és az eredmények szerint a roma tematika elutasítása a szórakoztató műsorokban a nem roma közönség körében viszonylag alacsony. A legelutasítóbbak a fiatalok, az alacsony iskolai végzettségűek és a budapestiek (Bernáth-Messing 2001).

Jelen tanulmány a fentiekől eltérően nem egy konkrét médiaesemény kapcsán vizsgálja a romák média-megjelenésével kapcsolatos lakossági véleményeket és attitűdöket, hanem

általában, a lakosság saját tapasztalatait középpontba állítva kérdez rá a többségi nézőközönség romák médiareprezentációjával és ennek hatásával kapcsolatos attitűdjeire. Adataink megfelelő értelmezéséhez azonban fontosnak tartjuk azt is megvizsgálni, hogy a kérdezettek általában hogyan vélekednek a romákról, kit tekintenek romának, hogyan érzékelik a romák helyzetét, mivel ez jelentős hatással lehet a romák média-megjelenésének érzékelésében és megítélésében is. A tanulmányban ezért a minta bemutatását követően először a lakosság romákkal kapcsolatos attitűdjeit mutatjuk be és csak ezután térünk rá a tanulmány központi kérdését jelentő, a romák média megjelenésével kapcsolatos attitűdök elemzésére.

A minta: a kérdezettek szocioökonómiai státusza

Kutatásunk keretében 187 férfit (47%) és 213 nőt (53%) kérdeztünk meg. A minta 19%-a 18-29 éves, 27%-a 30-44 éves, 26%-a 45-59 éves, míg a 60 évesek és annál idősebbek aránya 28%. Településtípus szerint vizsgálva elmondható, hogy a kérdezettek 33%-a falusi, 29% városi lakos, megyeszékhelyen él a válaszadók 20%-a, míg a fővárosi kérdezettek aránya a mintában 17%. A legtöbben (22,4%) a Dél-Alföldi régióban élnek, a legkevesebben pedig a Közép-Dunántúlon (10%). A többi régióból a kérdezettek megoszlása egyenletes, 13-15% közötti.

Iskolai végzettség alapján a többség középfokú végzettséggel rendelkezik (65,4%). Szakmunkásképzőt, szakiskolát végzett 24,5%-uk, gimnáziumi érettségivel rendelkezik 25,3% és szakközépiskolába járt 15,5%. Az alacsony fokú végzettségűek aránya (8 osztály vagy annál kevesebb osztállyal rendelkezők) 9,3%. Diplomás a minta negyede (25,2%).

Családi állapot szerint 23,1% nőtlen vagy hajadon, 60,5% házastárral vagy élettársassal él. 28 fő elvált (6,9%), míg 37 fő özvegy (9,2%). Egy kérdezett nem kívánta megadni a családi állapotát.

A kérdezettek foglalkozását illetően elmondható, hogy 40,4% (162 fő) vezető beosztású alkalmazott, az önálló, vállalkozók aránya 23,1%. Beosztottként dolgozik a kérdezettek 15,5%-a, az inaktívok aránya pedig 20,9%. Az inaktívokon belül jelentős a nyugdíjasok aránya, arányuk a teljes minta 30%-át teszi ki. A kérdezettek körében 4,6% a munkanélküliek aránya, míg 6,5%-uk tanuló. A kutatásban résztvevők legnagyobb arányban tehát vezető beosztásban dolgoznak alkalmazottként.

A kérdezettek havi jövedelmi viszonyait tekintve elmondható, hogy kb. harmaduk (29,8%) kevesebb, mint havi 70 ezer forintból él. 71-100 ezer forint az egy főre eső jövedelme a kérdezettek 34,5%-ának, míg 35,6%-ának a jövedelme meghaladja a 100 ezer forintot.

A minta szocioökonómiai státuszának leírására létrehoztunk egy ún. társadalmi státusz változót klaszterelemzés segítségével az egy főre jutó jövedelem, az iskolai végzettség és a foglalkozási pozíció változók alapján. Deprivált (iskolázatlan, alacsony jövedelmű, beosztott vagy inaktív) a minta közel fele (47,4%), 26,4% magas státuszú vezető vagy önálló, 12,4%

magas státuszú alkalmazott és hasonló arányban (13,8%) a megkérdezettek alacsony státuszú (iskolázatlan és szegény) önállóak.

Romák társadalmi helyzetének megítélése, a diszkrimináció észlelése

A roma diszkrimináció vizsgálata számos hazai szociológiai kutatás tárgyát képezte az elmúlt évtizedekben. (Havas-Kemény 1995, Kemény-Havas 1996, Kertesi 2005, Ladányi-Szelényi 1997, 2002) Ennek eredményei azt mutatják, hogy a cigányellenesség a társadalom széles rétegeire jellemző és az elmúlt évtizedekben növekedést mutat. A romák médiareprezentációjának percepciója és az ezzel kapcsolatos attitűdök szempontjából fontos kérdés a vizsgált társadalmi közegben a cigányellenesség mértéke, a diszkrimináció észlelése és a romákkal szembeni attitűdök.

A romák médiapercepciójának kontextusában lényeges, hogy a kérdezettek kit tekintenek romának. Kutatásunk keretében rákérdeztünk arra, hogy ki a roma származású a felnőtt lakosságot reprezentáló minta tagjai szerint. A hazai szakirodalomban megjelenő kérdésfeltevéseket alkalmazva (Krémer et al. 2010.) kilenc lehetséges válaszlehetőséget adtunk meg: (1) romának vallja magát, (2) romák között él, (3) romákkal barátkozik, (4) romával házasodik, (5) gyermekei romák, (6) szülei romák, (7) örzi a cigány hagyományokat, (8) cigány nyelvet beszél, (9) barna a bőre. Adataink azt mutatják, hogy a roma származás szempontjából a kérdezettek mérvadónak leginkább a roma származású szülőket tartják (89%). Másodikként a leginkább az a meghatározó szerintük, hogy romának tartja-e magát valaki (77,6%), míg harmadik a rangsorban, hogy örzi-e a cigány hagyományokat (65,6%) és hasonló arányban gondolják azt, hogy a roma származású az, akinek a gyermekei romák (64,7%). Ezzel szemben a barna bőrszín (8,1% szerint igen), a roma lakókörnyezet (9,6% szerint igen) a romákkal kötött barátság (7,1% szerint igen) és házasság (15,2% szerint igen) nem meghatározó mutatói a roma származásnak a minta tagjai szerint. A kérdezettek mindössze 32,6 százaléka szerint roma származású az, aki cigány nyelvet beszél. A kérdezettek szerint tehát leginkább a család, a kultúra és az identitás alapján határozható meg, hogy kit tekinthetünk romának.

Romákkal szembeni diszkrimináció észlelése

A romák média megjelenésével kapcsolatos attitűdök értelmezéséhez kutatásunk során adatokat gyűjtöttünk a romák elleni diszkrimináció észleléséről. (Neményi et al. 2011; European Commission 2008, 2009)³ Rákérdeztünk, hogy a kérdezettek hallottak-e az elmúlt 12 hónapban olyan esetről, amikor valakit roma származása miatt hátrányos megkülönböztetés ért. A kérdezettek több mint 60%-a ilyen esetről nem hallott, viszont 142 fő (35,6%) tudott ilyen esetről. Ez az eredmény megerősíti a korábbi kutatások eredményeit (Neményi et al., European Commission 2008, 2009), miszerint a romák elleni diszkrimináció észlelése évről évre növekszik.

³ A romákkal szembeni diszkrimináció észlelésének méréséhez részben az EUROBAROMETER 2008, 2009 által használt kérdéssorokat, valamint saját kérdéssorainkat alkalmaztuk.

Válaszadóinkat arra kértük, hogy értékeljék, mennyire jellemző, hogy bizonyos helyeken, helyzetekben roma származása miatt hátrányos megkülönböztetés éri az adott személyt. A többség úgy véli, gyakori (47,4%), hogy valakit a munkavállalás során diszkriminálnak, a munkaügyi központról ezt 17,5%-ban gondolják. A kérdezettek szerint az iskolai diszkrimináció 28,7%-ban gyakran fordul elő, 7,7% viszont úgy válaszolt, hogy szinte minden esetben az iskolában hátrányos megkülönböztetés éri a roma gyermekeket. Gyakori diszkriminációt feltételeznek a válaszadók a szórakozóhelyeket illetően, 33,7% szerint ez igen gyakori. A közlekedési eszközökön, bíróságon, rendőrségen a kérdezettek szerint nem annyira jellemző a diszkrimináció, bár a rendőrségi gyakorlatban 19,7% úgy látja, hogy gyakorta fordul elő hátrányos megkülönböztetés, 6,8% szerint viszont ez a rendőrségi gyakorlatban szinte mindennaposnak mondható. A segítő intézményeket, mint önkormányzat, szociális szolgálat, egészségügy kevésbé tartják diszkriminatívnak a válaszadók, bár 9-12% azok aránya, akik szerint ezen intézmények gyakorlatában is előfordul, hogy diszkriminálják a klienseket származásuk alapján. A tömegközlekedési eszközökhöz és a rendőrségi gyakorlathoz hasonló arányban a kérdezettek szerint gyakran előfordul az, hogy a roma származás miatt hátrányos megkülönböztetés ér valakit az üzletekben. Minden ötödik ember tehát úgy véli, hogy a tömegközlekedési eszközökön is gyakori a romák hátrányos megkülönböztetése. Szintén a kérdezettek ötöde gondolja úgy, hogy a lakókörnyezetben az utcán, illetve a lakókörnyezettől távolabbi közterületen gyakori a romák hátrányos megkülönböztetése. Ugyanilyen arányban gondolják, hogy a szomszédok is jellemzően diszkriminálják a romákat.

Amennyiben rangsoroljuk, hogy a kérdezettek percepciója szerint hol a leggyakoribb, hogy a cigány származás miatt hátrány ér valakit, azt láthatjuk, hogy első helyen a munkavállalás, majd a szórakozás és az iskola áll. Legkevésbé a segítő szervezeteket tartja a lakosság kirekesztőnek. A szervezetek közül a rendőrségről inkább egy negatív kép rajzolódik ki, ott gyakran előfordul a kérdezettek szerint a származás miatti hátrányos megkülönböztetés.

1. táblázat: Az Ön véleménye szerint mennyire jellemző, hogy valakit roma származása miatt ér hátrányos megkülönböztetés az alábbi helyeken? (%)

Hely megnevezése	soha	ritkán	gyakran	szinte mindig	NT/NV
1. munkavállalásnál	9,5	20,3	47,4	20,3	20,3
2. munkaügyi központban	30,1	24,2	17,5	5,9	22,4
3. iskolában	25,9	33,0	28,7	7,7	4,7
4. közlekedés során, közlekedési eszközön	39,2	28,9	18,3	4,2	9,4
5. szórakozóhelyen / szabadidős tevékenység során	16,2	23,9	33,7	10,0	16,3
6. bíróságon	39,9	21,1	14,1	4,1	20,8
7. rendőrségen	31,9	23,6	19,7	6,8	20,0
8. önkormányzatnál	48,1	26,9	12,4	3,0	9,7
9. egészségügyi ellátás során	52,2	27,4	12,5	1,9	6,0
10. szociális szolgáltatás során (pl. családsegítés)	59,1	20,9	9,5	4,2	6,3
11. üzletben, boltban	40,4	31,8	19,4	5,4	3,0
12. szomszédok részéről	33,8	30,6	22,5	4,3	8,8
13. lakókörnyezetében az utcán	39,0	30,5	21,9	3,5	6,0
14. a lakóhelyétől távolabbi közterületen	33,1	29,5	21,7	3,4	12,2

Az egyes helyszínekkel kapcsolatos vélekedések közül, hogy hol ér hátrányos megkülönböztetés valakit, az iskola, mint színtér és az életkor, valamint a településtípus mutat összefüggést. A korcsoportok mentén felfelé haladva az idősebb korosztályba tartozók kevésbé gondolják úgy, hogy gyakran fordul elő, hogy valakit roma származása miatt az iskolában hátrányos megkülönböztetés ér. Amíg a legfiatalabb korosztályba tartozók (18-29 évesek) 42,9%-a véli úgy, hogy ez gyakran, illetve szinte mindig előfordul, addig a 45-59 éveseknél ez az arány 26,9%. A 60 évesek és annál idősebbek közül pedig minden harmadik úgy véli, hogy ez sose fordul elő. Településtípus mentén vizsgálva pedig jellemzően a megyeszékhelyen (37,8%) és a fővárosban élők (47,2%) gondolják úgy, hogy a romák kirekesztése jellemző iskolai gyakorlat. A falvakban és városokban élők esetében azt mondhatjuk, hogy minden 3,1-dik, illetve 2,9-dik, a megyeszékhelyen élők közül minden 2,6-dik, míg a fővárosban élők közül minden 2,1-dik kérdezett szerint ez jellemző gyakorlat.

Láthattuk, hogy a romákkal szembeni hátrányos megkülönböztetésnek a kérdezettek szerint kiemelt színtere a szórakozóhely. Közel 45% vélte úgy, hogy ez jellemző gyakorlat. A szórakozóhely kirekesztő megítélése az életkorral és az iskolai végzettséggel mutat szignifikáns kapcsolatot. A fiatalok közel 60%-ban gondolják úgy, hogy ez gyakori, illetve szinte minden alkalommal előforduló gyakorlat. Az idősebb korosztály felé haladva csökken azok aránya, akik a szórakozóhelyeket, illetve a szabadidős tevékenységet nyújtó helyeket olyan helynek tartják, amely kirekesztő a romákkal szemben. A 60 év felettieknek már csak 31,8%-a vélekedett így, míg a legfiatalabb korcsoportnak közel fele. Feltehetően a fiatalok személyes tapasztalatokkal, szórakozóhelyeken szerzett benyomásokkal is jobban rendelkezik(nek). Iskolai végzettséget tekintve pedig a magasabb végzettség felé haladva többen gondolják úgy, hogy a szórakozóhelyeken jellemző gyakorlat a kirekesztés. (Az alapfokú végzettségük 40,5%-a, a középfokú végzettségük 42,5%-a, míg a felsőfokú végzettségük 48,5%-a gondolja így.)

Az életkor és a szomszédok kirekesztő hozzáállása is összefüggést mutat, valamint a szomszédokról való vélekedést a régió és a településtípus változók is meghatározzák. A szomszédok esetében szintén a fiatalok azok, akik negatív álláspontot képviselnek, 36,4%-uk szerint a romák szomszédok általi hátrányos megkülönböztetése gyakorta előfordul. A legidősebb korosztályba tartozók esetében az ezen véleményen lévők aránya már csak 21,8%. Településtípus szerint az látható, hogy a falusiak szerint ez kevésbé fordul elő (44,7%-ik szerint soha nem fordul elő ilyen), míg a fővárosiak közel fele (44,2%) azon a véleményen van, hogy a szomszédok általi kirekesztés jellemző gyakorlat. A regionalitás tekintetében a szomszédok negatív megítélése leginkább a Közép-Magyarországi régióban élőkre jellemző (37,7%-ban gyakori jelenségnek tartják a szomszédok kirekesztését), szintén jellemző ez a vélekedés az Észak-Alföldiekre (34%), a Dél-Alföldi lakosokra (28,6%) és a Nyugat-Dunántúlon élőkre (27,9%).

A lakókörnyezetben tetten érhető hátrányos megkülönböztetést jellemzően a fiatalok tartják gyakorinak, illetve többen mindennaposnak. A 18-29 évesek szerint ez 40,3%-ban jellemző gyakorlat. Az életkori csoportokban felfelé haladva egyre kevésbé jellemző ez a vélekedés. A fiatalok szerint a romák hátrányos megkülönböztetése a lakóhelytől távolabbi közterületen is jellemző (38,2% gondolja így). Az idősebbek felé haladva csökken az ezzel egyetértők aránya

(pl. a 60 évesek vagy annál idősebbek esetében ez az arány 18,9%). Iskolai végzettség mentén ugyan nagy különbség nem mutatható ki, de a magasabb végzettségűek szerint gyakoribb, hogy a lakókörnyezetben ér valakit származása miatt hátrányos megkülönböztetés. A települési hierarchiában felfelé haladva pedig nő azok aránya, akik szerint gyakori az utcán való diszkrimináció. A falusiak 21,2%-a, míg a fővárosiak 34,2%-a gyakorinak tartja ezt a jelenséget.

Rákérdeztünk arra is, hogy bizonyos szituációk hogyan érintenék a kérdezetteket. Jellemzően semleges válaszokat kaptunk a tekintetben, hogy a kérdezettet hogyan érintené, ha roma szomszédja lenne. 55,6% szerint ez se nem lenne rossz, se nem lenne jó a számára. 11% ezzel kapcsolatban pozitívan nyilatkozott, közel 5% viszont nem tudott erről érdemben nyilatkozni. 30% körüli azok aránya, akiket a cigány szomszéd ténye rosszul érintene. Ez az arány alapvetően megegyezik az EUROBAROMETER felmérés eredményeivel (2008: 28%) (European Commission 2008). A roma munkatárssal kapcsolatban is a semleges válaszok dominálnak (61,5%-ban), a roma kolléga 10 százalék esetében vált ki negatív érzéseket. A roma barátság közel 20%-ban tűnik elképzelhetetlennek, 45,2% semleges álláspontot képvisel, míg közel 30% pozitívnak tekinti a roma barátságot.

A vizsgált élethelyzetek tekintetében tehát legkevésbé szomszédja szeretne lenni a legtöbb kérdezett a romáknak. Barátként és kollégaként inkább el tudják képzelni a romákat, azaz jellemzően pozitívan reagáltak a válaszadók, vagy egy ilyen élethelyzet elképzelése semleges érzelmeket váltott ki belőlük. Szignifikáns kapcsolatot egyedül a kérdezett legmagasabb iskolai végzettsége, valamint a társadalmi státusza között találtunk annak kapcsán, hogy hogyan érintené, ha roma szomszédja lenne. A magasabb végzettségűek sokkal elutasítóbbak a kérdésben: míg az alacsony végzettségűek 5,9%-át érintené rosszul, ha roma lenne a szomszédja, addig a középfokú végzettségűek esetében ez az arány 31,3%, a felsőfokú diplomával rendelkezők körében pedig 26,7%. A leginkább a magas státuszú alkalmazottak nem örülnének annak, ha roma szomszédjaik lennének (36,7%), az iskolázatlan és szegény, önálló csoportjába soroltak a legkevésbé elutasítóak a roma szomszédokkal szemben. Abban azonban többnyire egyetértettek a kérdezettek, (66,2%-uk) hogy romának lenni inkább hátrány.

Elégedettség a romák különböző élethelyzeteivel

Kutatásunk központi kérdése tehát a felnőtt lakosság romák helyzetével kapcsolatos percepciója. Ennek egyik fontos mutatója, hogy hogyan értékelik a kérdezettek a romák helyzetét, illetve a többségi társadalom helyzetét, valamint, hogy milyen különbség figyelhető meg a kettő megítélésében.

Mielőtt rátérnénk a romák helyzetének lakossági megítélésére, fontos megjegyezni, hogy a kérdezettek többsége közömbösen vagy elégedetten nyilatkozott a saját életéről. A saját életével elégetlenek aránya mindössze 14,8 százalék.

Életkor szerint jelentős eltérés figyelhető meg a saját étellel való elégedettség kapcsán. A legelégedettebbek a fiatalok, azaz a 18 és 29 év közöttiek (60,3%) és az elégedetlenek aránya a legidősebbek körében a legnagyobb (20,2%). Szintén jelentős különbség figyelhető meg a saját életről való elégedettség és az iskolai végzettség szerint. A felsőfokú végzettségűek többsége (51,2%) elégedett az életével, míg az alacsonyabb végzettségűek döntően közömbösen nyilatkoztak (61,8%) és körükben az elégedettek aránya mindössze 11,8%, a középfokú végzettségűek a teljes mintához hasonlóan leginkább elégedettek (39,6%), illetve közömbösek (44,8%). A saját étellel való elégedettség és a foglalkozási státusz között is találtunk összefüggést. A legkevésbé az önállóak és vállalkozók elégedettek az életükkel, körükben az elégedetlenek aránya 27,4 százalék, ezzel szemben az inaktívak több, mint fele (50,7%) elégedett az életével.

2. táblázat: Elégedettség a romák és a többségi társadalom tagjainak különböző élethelyzeteivel (%)

Ön mennyire elégedett?	elégedetlen	közömbös	elégedett	NT/NV
saját életével	12,8%	38,8%	34,2%	14,2%
a többségi társadalomhoz tartozók egészségi állapotával	24,4%	55,9%	15,3%	4,4%
a többségi társadalomhoz tartozók munkaerő-piaci részvételével	30,5%	53,0%	12,5%	3,9%
a többségi társadalomhoz tartozók jövőbeli kilátásaival	36,0%	50,0%	8,7%	5,4%
a romákkal kapcsolatos politikai intézkedésekkel	37,7%	35,2%	11,6%	15,5%
a romák egészségi állapotával	45,6%	29,7%	8,5%	16,2%
általában a lakosság társadalmi-gazdasági helyzetével	55,3%	37,6%	4,3%	2,9%
a roma családok jövőbeli kilátásaival	62,9%	23,0%	4,0%	10,0%
általában a romák társadalmi-gazdasági helyzetével	72,2%	16,2%	3,1%	8,5%
a romák munkaerő-piaci részvételével	75,2%	17,8%	2,0%	5,1%

A felnőtt lakosság a romák helyzetével alapvetően elégedetlen. A kérdezettek túlnyomó többsége (75,2%) elégedetlen a romák munkaerő-piaci helyzetével és társadalmi-gazdasági helyzetével (72,2%). A többség (62,9%) elégedetlen továbbá a roma családok jövőbeli kilátásaival. A romák egészségi állapotára vonatkozóan a kérdezettek közel fele (45,6%), szintén elégedetlenségét fejezte ki, bár ezzel kapcsolatban többen adtak (29,7%) semleges választ is. A romákkal kapcsolatos politikai döntések vonatkozásában pedig a semlegesek (35,7%) és elégedetlenek aránya (37,7%) hasonló.

A többségi társadalom vonatkozásában a legnagyobb elégedetlenséget a lakosság társadalmi-gazdasági helyzetére vonatkozóan fejezték ki a kérdezettek (elégedetlen 55,3%). A többségi társadalomra irányuló többi kérdés esetében a kérdezettek többsége semleges, közömbös választ adott. A kérdezettek fele se nem elégedett, se nem elégedetlen a többségi társadalom jövőbeni kilátásaival, 53 százalék elégedett is, meg nem is a többségi társadalom munkaerő-piaci részvételével és 55,9 százalék közömbösen nyilatkozott a lakosság egészségi állapotáról is.

A kérdésekre adott válaszok alapján létrehoztunk egy, a romák helyzetével való elégedettség változót, ahol a kevésbé elégedetlen azt jelenti, hogy a válaszadó kettő vagy annál kevesebb romákkal kapcsolatos kérdés kapcsán fejezte ki elégedetlenségét, a közepesen

elégedetlen kategóriába azok tartoznak, akik három kérdés esetében fejezték ki elégedetlenségüket, míg a nagyon elégedetlenek kategóriába azokat soroltuk, akik négy vagy több kérdés esetében válaszolták azt, hogy elégedetlenek.

Adataink azt jelzik, hogy a válaszadók között szinte megegyező arányban találjuk a kevésbé elégedetleneket (36,4%) és a nagyon elégedetleneket (38,3%). A romák helyzetével való elégedetlenség azonban az iskolai végzettség és a jövedelmi helyzet szerint jelentős különbséget mutat. A felsőfokú végzettségűek között lényegesen nagyobb arányban találunk nagyon elégedetleneket (54%), mint az összes megkérdezett között. Az alacsony végzettségűek között a nagyon elégedetlenek aránya mindössze 29,7%. A középfokú végzettségűek között a legnagyobb arányban a kevésbé elégedetleneket találjuk (41,6%). Jövedelem szerint a 100 ezer Ft-nál magasabb havi 1 főre jutó jövedelemmel rendelkezők közel fele (46,5%) nagyon elégedetlen a romák helyzetével. Hasonló arányban találunk nagyon elégedetleneket a 70-100 ezer havi 1 főre jutó jövedelemmel rendelkezők között is (41,1%). A legalacsonyabb jövedelmi kategóriába tartozók körében a nagyon elégedetlenek aránya mindössze 25 százalék, körükben a legtöbben (41,7%) kevésbé elégedetlenek a romák helyzetével.

Romák és a média

Az előbbieken azt láthattuk, hogy a romákkal szembeni diszkrimináció észlelése viszonylag magasnak tekinthető a lakosság körében, a továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy hogyan észlelik a romák média-megjelenését a kérdezettek és milyen szerepet tulajdonítanak a médiának a romák elleni diszkrimináció csökkentésében.

Mielőtt a média megítélésére részletesebben is rátérnénk, fontosnak tartjuk áttekinteni, azt is, hogy lakosság véleménye szerint kik azok a szereplők, akik leginkább hozzájárulhatnak a romákkal szembeni diszkrimináció csökkentéséhez és ezek között hol helyezkedik el a média. Az eredmények értékeléséhez hozzátartozik, hogy a válaszadók többsége az összes felsorolt szereplő esetében azt nyilatkozta, hogy hozzá tudnának járulni a romák elleni diszkrimináció csökkentéséhez.

3. táblázat: A különböző szereplők hozzájárulása a romákkal szembeni diszkrimináció csökkentéséhez

A romákkal szembeni diszkrimináció csökkentéséhez az alábbi szereplők hozzá tudnak-e járulni?	Inkább igen	Inkább nem	nincs válasz
Roma származású celebek	72,5%	22,3%	5,3%
Politikai pártok	74,8%	22,4%	2,9%
Európai Unió	77,6%	18,3%	3,8%
Országgyűlés	78,0%	18,3%	3,8%
A magyar köztársaság kormánya	79,4%	17,7%	2,9%
Média	82,5%	14,3%	3,3%

Helyi önkormányzatok	84,5%	12,8%	2,7%
Munkahelyek, munkaadók	85,6%	11,5%	2,9%
Romákkal foglalkozó civil szervezetek	86,3%	10,3%	3,4%
Oktatási rendszer, iskolák	86,5%	10,9%	2,5%
Kisebbségi önkormányzatok	87,0%	9,9%	3,1%
Roma származású emberek	87,1%	9,7%	3,2%

A legtöbben a roma származású emberekről gondolják azt, hogy hozzá tudnának járulni a romákkal szembeni diszkrimináció csökkentéséhez (87,1%). Hasonlóan magas azoknak az aránya is, akik a kisebbségi önkormányzatok diszkrimináció ellenes szerepét pozitívan ítélték meg. Emellett a kérdezettek több, mint 80 százaléka nyilatkozott még az oktatási rendszer, iskolák (86,5%), a romákkal foglalkozó civil szervezetek (86,3%), a munkahelyek, munkaadók (85,6%), a helyi önkormányzatok (84,5%) és a média (82,5%) romák elleni diszkrimináció csökkentéséről játszott szerepéről pozitívan. A média tehát nagyon fontos diszkrimináció ellenes aktor a kérdezettek véleménye szerint.

A legtöbben negatívan a politikai pártok (22,4%) és a roma származású celebek (22,3%) szerepével kapcsolatosan nyilatkoztak, de arányuk egyik esetben sem éri el az összes megkérdezett egynegyedét sem.

Adataink azt jelzik, hogy a felnőtt lakosság véleménye szerint a romákkal szembeni diszkriminációhoz a társadalom minden jelentősebb intézménye és szereplője, valamint a romák és a romákkal foglalkozó civilek egyaránt hozzá tudnak járulni, a diszkrimináció csökkentése tehát mindenki közös felelőssége kell, hogy legyen és ebben a média kiemelten fontos szereplőként jelenik meg.

Tovább finomítva a képet megnéztük, hogy milyen összefüggés mutatkozik a lakosság különböző társadalmi jellegzetességei és a média szerepéről alkotott vélemények között. Az iskolai végzettség, jövedelem, a nem és a lakóhely típusa szerint nincs szignifikáns különbség a média megítélését illetően. Különbség figyelhető meg azonban a foglalkozási státusz és a korcsoport szerint.

A foglalkozás tekintetében a minta egészéhez képest a beosztott státuszúak mutatnak lényeges különbséget, esetükben a média diszkrimináció csökkentésében játszott szerepét negatívan értékelők aránya 27,4 százalék, szemben a teljes minta 14,3 százalékos arányával. Korcsoport szerint pedig a legnagyobb eltérést a mintától a fiatal korcsoport mutatja, esetükben is magasabb a média szerepét negatívan megítélők aránya (23,4%).

A média szerepére vonatkozóan a kutatás során részletesen is megkérdeztük a különböző médiaeszközök diszkrimináció csökkentésében játszott szerepéről a lakosság véleményét. A következőkben az egyes médiaeszközök szerepét ismertetjük.

Médiaeszközök megítélése a diszkrimináció csökkentésében

4. táblázat Az egyes médiaeszközök megítélése a romákkal szembeni diszkrimináció csökkentése terén

A romákkal szembeni diszkrimináció csökkentéséhez az alábbi médiaeszközök hozzájárulnak-e?	igen	semleges	nem	nincs válasz
Tehetségkutató műsorok roma résztvevőkkel	67,5%	14,3%	16,6%	1,7%
Roma személyekről szóló televíziós riportműsor	59,6%	20,7%	16,8%	3,0%
Romák helyzetét bemutató televíziós magazinműsor	56,5%	21,3%	19,5%	2,7%
Romák helyzetét bemutató rádiós magazinműsor	50,1%	22,8%	23,0%	4,2%
Romákkal foglalkozó újságcikkek	45,1%	25,2%	27,4%	2,2%
Társadalmi célú hirdetés TV-s közszolgálati csatornán	44,8%	23,4%	30,1%	1,7%
Társadalmi célú hirdetés TV-s kereskedelmi csatornán	42,3%	23,9%	31,2%	2,7%
Romákkal foglalkozó internetes újságcikkek, hír	39,4%	24,7%	27,7%	8,2%
Társadalmi célú hirdetés rádiós közszolgálati csatornán	38,6%	23,9%	35,9%	1,7%
Társadalmi célú hirdetés rádiós kereskedelmi csatornán	35,2%	25,1%	37,2%	2,6%
Roma család életét bemutató valóságshow	29,8%	16,1%	48,1%	6,0%
Roma személyeket jellegzetes élethelyzetét bemutató óriásplakát	24,0%	19,6%	52,7%	3,7%

Adataink szerint a legtöbben (67,5%) a romákat is szerepeltető tehetségkutató műsorokról gondolják azt, hogy médiaeszközként hozzájárulnak a romák elleni diszkrimináció csökkentéséhez. Emellett a kérdezettek több mint fele tulajdonít pozitív szerepet a romákról szóló televíziós riportműsoroknak (59,6%), a romák helyzetét bemutató televíziós (56,5%) és rádiós (50,1%) magazinműsoroknak. Többen vélekednek a kérdezettek közül pozitívan emellett a romákkal foglalkozó újságcikkek (45,1%), a társadalmi célú hirdetésekről a közszolgálati (44,8%) és a kereskedelmi (42,3%) televíziókban, illetve a romákkal foglalkozó internetes cikkekről (39,4%). A rádióban megjelenő társadalmi célú hirdetésekről pozitívan és negatívan vélekedők egyenletesen oszlanak meg a kérdezettek között, úgy tűnik ezzel kapcsolatban nem figyelhető meg lakossági konszenzus.

Mindezekkel szemben két médiaeszköz esetében fogalmazott meg a lakosság negatív értékítéletet a diszkrimináció csökkentésében játszott szerepéről. Az egyik a roma család életét bemutató valóságshow, amelyről a kérdezettek 48,1 százaléka nyilatkozta azt, hogy nem járul hozzá a romákkal szembeni diszkrimináció csökkentéséhez. A másik pedig a roma személyek élethelyzetét bemutató óriásplakát, amiről a válaszadók több, mint fele (52,7%) gondolja azt, hogy nem járul hozzá a diszkrimináció csökkentéséhez.

Adataink azt jelzik, hogy azoknak a médiaeszközöknek a legjobb a megítélése, amelyek valamilyen személyes aspektusát képesek megjeleníteni a roma közösségnek, személyeknek (pl. tehetségkutató, riportműsor, magazinműsor). A legjelentősebb hatást alapvetően a különböző televíziós eszközöknek tulajdonítják, az újság és az internet megítélése már kevésbé pozitív. A társadalmi célú hirdetések esetében csak a televíziós megjelenés esetében

fogalmaztak meg pozitív véleményt a kérdezettek, a rádióban megjelenő ilyen jellegű eszközök megítélése kettős.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a televízióban megjelenő személyesebb, az élethelyzet, személy, probléma, stb. megismerését részletesebben bemutatni képes médiaeszközökről gondolják a legtöbben, hogy pozitív hatása lehet a romák elleni diszkrimináció csökkentésében.

Tovább finomítva a képet fontos megjegyezni, hogy a kérdezettek többsége (66,3%) úgy gondolja, hogy az elmúlt 12 hónap során nem látott olyan televíziós műsort, amely képes a romákkal szembeni diszkrimináció csökkentéséhez hozzájárulni a romák élethelyzetével kapcsolatos minőségi tájékoztatás révén. Emellett pedig a kérdezetteknek csupán 16,4 százaléka nyilatkozta azt, hogy látott ilyen műsort és meg is tudja nevezni azt. Kérdésünkre a kérdezettek mindössze 14,7 százaléka nevezte meg valójában is a televízió csatornát, ahol a műsort látta és ennél is kevesebben, 9,2%, azaz 59 fő nevezte meg a műsort is. A kérdésre válaszolók fele (50%) valamilyen közszolgálati csatornát (m1, m2, Duna Tv) nevezett meg, 32,8 százalékuk pedig különböző kereskedelmi csatornákat (Rtl Klub, Tv2, ATV) jelölt meg. A kevés válaszoló nagyon sokféle műsort nevezett meg. A legtöbben (8 fő) a különböző tehetségkutató műsorokat (Megasztár, X-faktor) nevezték meg. Néhányan általános válaszokat adtak, mint dokumentumfilm, vagy híradó, stb. Míg mások konkrét műsorokat neveztek meg (pl. Kusturica: Macska-jaj című filmje, Győzike show, Fókusz, 21. század, Életképek). A válaszolók többsége azonban nem nevezett meg ilyen jellegű műsorokat.

A rádióműsorok esetében még kisebb azok aránya, akik halottak olyan jellegű rádióműsort, ami hozzájárulhat a romákkal szembeni diszkrimináció csökkentéséhez. A megkérdezettek mindössze 12,5 százaléka válaszolta azt, hogy halott ilyen jellegű műsort.⁴

A média romaképe

A válaszadók legnagyobb hányada (45,6%) szerint a média semleges képet közvetít a roma emberekről, 33,7 százalék válaszolta azt, hogy a romákról negatív képet közvetít a média és mindössze 16,3 százalék szerint a média romákról közvetített képe pozitív. A média romaképéről való vélekedés és a különböző társadalmi jelzőszámok kapcsolására vonatkozóan azt találtuk, hogy nincs összefüggés a kérdezett neme, iskolai végzettsége, foglalkozási státusza és jövedelmi helyzete között. A média romákról alkotott képéről való vélemény szignifikáns összefüggést csak a korcsoporttal mutat.

Jelentős eltérést a teljes mintától a legfiatalabbak korcsoportja mutat. A legfiatalabb korcsoportba tartozók legnagyobb arányban (51,9%) úgy gondolják, hogy a média által közvetített romakép negatív, míg a többi korcsoport esetében a legtöbben a teljes mintához hasonlóan a romákról alkotott médiaképet semlegesnek tekintik.

⁴ A válaszolók mindössze 7,9 százaléka, azaz 32 fő nevezett is meg rádiócsatornát, többségük (78,1%) a Kossuth rádiót nevezte meg, a többi rádiócsatorna esetében alapvetően egy megjelölés született.

Tovább finomítva a képet arra kértük a válaszadókat, hogy értékeljék, hogy szerintük milyen szerepekben jelennek meg a médiában a romák leginkább.

5. táblázat: Mely szerepekben jelennek meg a romák leginkább?

Szerepek	nem jellemző	is-is	jellemző
szegény emberként	16,5%	21,0%	59,6%
bűnözőként	14,7%	16,8%	65,6%
kulturális közösség tagjaként	37,3%	35,4%	23,2%
állami gondozottként	22,5%	25,1%	46,7%
sikerese művészként	32,2%	26,1%	39,7%
bulvár-talkshow szereplőként	26,6%	25,8%	37,1%
valóságshow szereplőként	32,8%	24,3%	29,0%
munkásként	60,0%	22,5%	12,1%
politikusként	61,4%	23,0%	12,8%
vállalkozóként	57,2%	22,1%	15,4%

A kérdezettek 65,6 százaléka szerint jellemző, hogy a roma emberek bűnözőként jelennek meg a médiában és hasonlóan magas arányban (59,6%) gondolják úgy a kérdezettek, hogy a romák szegény emberként szerepelnek a médiában. Emellett még viszonylag sokan, a válaszadók közel fele (46,7%) tartja jellemző szerepnek a médiában megjelenő romák esetében az állami gondozott szerepet is. A sikeres művész, a bulvár- talkshow és a valóságshow szereplő, valamint a kulturális közösség tagja kapcsán a lakosság véleménye heterogén képet mutat. A válaszadók többsége azonban úgy véli, hogy sem a vállalkozó (57,2%), sem a munkás (60,0%) sem pedig a politikus (61,4%) nem jellemző szerepe a roma embereknek a médiában. Adataink azt jelzik, hogy a válaszadók úgy gondolják, leginkább hátrányosabb helyzetben lévő emberként (szegény, állami gondozott) vagy deviánsként (bűnöző) jeleníti meg a média a romákat.

Faktorelemzéssel megnéztük, hogy a kérdésekre adott válaszok alapján milyen látens struktúra bontakozik ki a válaszadók roma médiaképéről. Az eljárás segítségével a romákról alkotott médiakép három típusát különítettük el. A „pozitív roma médiakép” azokra jellemző, akik úgy gondolják, hogy a romák a médiában kulturális közösség tagjaként, sikeres művészként, munkásként, politikusként és vállalkozóként jelennek meg. A második típust azok alkotják, akik szerint a romák a médiában leginkább „médiacelebként”, tehát bulvár talkshow és valóságshow szereplőként jelennek meg. Míg a harmadik típust a „negatív roma médiakép” jelenti, amely szerint a romák a médiában szegényként, bűnözőként és állami gondozottként jelennek meg.

6. táblázat Romák médiaszerepei - faktor mátrix⁵

	Pozitív roma médiakép	Médiaszereplő roma kép	Negatív roma médiakép
Szegény emberként	6,040E-02	6,220E-02	.478
Bűnözőként	2,035E-02	1,510E-02	.504
Kulturális közösség tagjaként	.531	6,116E-02	,113
Állami gondozottként	,146	3,676E-02	.517
Sikeres művészként	.620	,246	-6,850E-02
Bulvár -talkshow szereplőként	,100	.972	,172
Valóságshow szereplőként	,259	.600	7,548E-03
Munkásként	.509	6,133E-02	,124
Politikusként	.744	8,919E-02	5,406E-02
Vállalkozóként	.675	,147	,182

Adataink azt jelzik, hogy az idősebb korosztályokra jellemző inkább a „pozitív médiakép” percepciója, míg ez a pozitív romakép a médiában nem jellemzi a fiatalabb korosztályokat. A roma médiakép és társadalmi státusz kapcsolatáról pedig az mondható el, hogy pozitív médiaképe a romákról az iskolázatlan, alacsony jövedelmű beosztottnak vagy inaktívoknak van és a magasabb jövedelmű és magasabb iskolai végzettségű alkalmazottnak. „Médiacelebként” reprezentálódnak a roma emberek a magasabb státuszú társadalmi csoportok, azaz a magas jövedelmű és iskolázottságú önálló és alkalmazottak számára egyaránt. Míg „negatív roma médiaképpel” a legalacsonyabb és a legmagasabb státuszúak rendelkeznek.

A romák médiaképéről alkotott vélemény és a romák helyzetével való elégedetlenség mértéke konzisztens és szignifikáns kapcsolatot mutat.

Azok között, akik szerint a média pozitív képet közvetít a roma emberekről a legtöbben (46,2%) kevésbé elégedetlenek a romák helyzetével. Míg azok között, akik szerint a média romaképe negatív, legnagyobb hányadban (47,4%) olyanokat találunk, akik nagyon elégedetlenek a romák helyzetével. Azok között pedig, akik szerint a média semleges képet közvetít a romákról nagyjából egyenlő arányban találunk a romák helyzetével nagyon és kevésbé elégedetleneket. Adataink azt jelzik, hogy a lakosság körében van egy, a romák helyzetéről inkább pozitívan gondolkodó csoport és van egy a romák helyzetét negatívan érzékelő réteg, és ez meghatározza a romákkal kapcsolatos médiapercepciót is.

Összegzés

Az országos reprezentatív felnőtt lakosságra vonatkozó attitűdfelmérés célja a médiahatások és az állampolgári vélemények alakulása, magatartásmódok formálódása közötti összefüggések, valamint a romákat sújtó előítéletek észlelésének a feltárása volt. Vizsgáltuk,

⁵ A faktormátrixban a faktorsúlyok szerepelnek, amelyek azt jelzik, hogy az egyes változók mekkora súllyal alakítják a faktort. A változót annak a faktornak az alkotóelemének tekintjük, amelyiken a legnagyobb súllyal szerepel. Ezt kiemeléssel is jelöltük..

hogyan ki a roma származású a felnőtt lakosság véleménye szerint. A származás tekintetében az számít a legfontosabbnak a kérdezettek szerint, hogy az illetőnek roma származásúak-e a szülei, hogy romának tartja-e magát illetve, hogy őrzi-e a cigány hagyományokat.

A társadalmi kirekesztés észlelésének kérdéskörét vizsgálva adataink azt jelzik, hogy a kérdezettek több mint 60%-a ugyan nem hallott az elmúlt 12 hónapban olyan esetről, hogy valakit cigánysága miatt hátrányos megkülönböztetés ért volna, számos helyszínt kirekesztőnek tartanak és a lakosság közel harmada érzékeli a romákkal szembeni diszkriminációt. A kirekesztés percepciójában az első helyen a munkaerő-piac áll, majd a különböző szórakozóhelyek és az iskola. A rendőrségről is egy negatív kép rajzolódik ki. Legkevesbé a segítő szervezeteket, mint önkormányzat, szociális ellátás, egészségügyi szolgálat tartja a lakosság kirekesztőnek, bár itt is előforduló gyakorlatnak vélik a hátrányos megkülönböztetést. Általában a fiatalabb korcsoportba tartozók, valamint a magasabb iskolai végzettségűek és a települési hierarchiában magasabb pozíciójú településeken élők vélik úgy, hogy a vizsgált helyek, helyszínek kirekesztő gyakorlata jellemző napjainkban.

Adataink azt jelzik, hogy a romák helyzetével kapcsolatosan nagyfokú elégedetlenség figyelhető meg a felnőtt lakosság körében. A kérdezettek túlnyomó többsége elégedetlen a romák munkaerő-piaci helyzetével és társadalmi-gazdasági helyzetével. A felsőfokú végzettségűek között lényegesen nagyobb arányban találunk nagyon elégedetleneket (54%), mint az összes megkérdezett között.

A felnőtt lakosság véleménye szerint a romákkal szembeni diszkriminációhoz a társadalom minden jelentősebb intézménye és szereplője, valamint a romák és a romákkal foglalkozó civilek egyaránt hozzá tudnak járulni, a diszkrimináció csökkentésében a médiának nagyon jelentős szerepet tulajdonítanak.

A válaszadók úgy gondolják, jellemzően hátrányosabb helyzetben lévő emberként (szegény, állami gondozott) vagy deviánsként (bűnöző) jeleníti meg a média a romákat. Ez megegyezik a médiareprezentációt a médiatartalom elemzés eszközeivel vizsgáló kutatások eredményeivel (Messing-Bernáth 1998, 2001, 2012, Messing 2003, 2004, Ligeti 2007, Terestyéni 2004). Eredményeink tehát azt jelzik, hogy a lakosság érzékeli, hogy a médiában az alapvetően negatív etnikai témák dominálnak a romák kapcsán.

Vizsgálatunk egyik központi kérdése volt a médiaeszközök romák elleni diszkriminációban játszott szerepének megítélése. Azoknak a médiaeszközöknek a legjobb a megítélése, amelyek valamilyen személyes aspektusát képesek megjeleníteni a roma közösségnek, személyeknek (pl. tehetségkutató műsor, riport- vagy, magazinműsor). A legjelentősebb hatást alapvetően a különböző televíziós eszközöknek tulajdonítják, az újság és az internet megítélése már kevésbé pozitív. A társadalmi célú hirdetések esetében csak a televíziós megjelenés esetében fogalmaztak meg pozitív véleményt a kérdezettek. A lakosság véleménye alapján arra következtethetünk, hogy a média döntően populáris eszközei révén érhet el jelentős eredményeket a romákkal szembeni diszkrimináció csökkentésében. Mindezek tovább erősítik azt a tézist, mely szerint a média és etnikai csoportok közötti kapcsolat szempontjából kitüntetett jelentősége van a szórakoztató műsoroknak, amelyek indirekt módon képesek értéket közvetíteni és hatást gyakorolni a nézők értékeire, attitűdjeire.

(Bernáth-Messing 2001). Eredményeink azt jelzik, hogy a lakosság is ezeknek a szórakoztató műsoroknak tulajdonít jelentős szerepet a többségi társadalom romákkal szembeni attitűdjeinek megváltoztatásában és a romákkal szembeni diszkrimináció csökkentésében.

Felhasznált irodalom

Bernáth Gábor - Messing Vera (2012) Szélre tolva: Roma médiakép 2011, *Médiakutató* 2012:(1) pp. 18-28.

Bernáth Gábor- Messing Vera (2001) Roma szappanopera karakter a 'Barátok közt'-ben: első fejske.: Beszámoló a sorozat kapcsán készült fókuszcsoportos kutatásról, *Médiakutató* 2001:(április) p. 35.

Cottle, Simon (2000). Media research and ethnic minorities: mapping the field. In: Cottle, Simon (ed.): *Ethnic minorities and the Media*. Open University Press, Buckingham, pp. 1-30.

European Commission (2008), Discrimination in the European Union: Perceptions, Experiences and Attitudes, *EUROBAROMETER 2008*.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_296_en.pdf

European Commission (2009) Discrimination in the EU in 2009, *EUROBAROMETER*, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_en.pdf

Havas Gábor – Kemény István (1995). A magyarországi romákról. *Szociológiai Szemle*, 1995/3. 3-20.

Hongladarom, Krisadawan (2000) Competing discourses on hilltribes: Media representation of ethnic minorities in Thailand. *Manusya: Journal of the Humanities* 3.1. pp. 1-19. http://www.manusya.journals.chula.ac.th/files/essay/Krisadawan_1-19.pdf

Husband, Charles (2000). Media and the public sphere in multi-ethnic societies. In: Cottle, S. (ed.) *Ethnic minorities and the media*, Open University Press. Buckingham, pp. 199-214.

Kemény István – Havas Gábor (1996). Cigánynak lenni. *Társadalmi Riport* 1996.

Kertesi Gábor (2005). Roma foglalkoztatás az ezredfordulón. A rendszerváltás maradandó sokkjá. *Szociológiai Szemle* 2005/2, 57–87.

Krémer Balázs - Bói Krisztina - Kurucz Erika - Mőd Péter - Ottucsák Melinda - Pál Zsolt (2010) *Az esélyegyenlőség szempontjából veszélyeztetett csoportokra vonatkozó magyarországi rendszeres adatfelvételek gyakorlata, módszertana és eredményei*, kézirat

Ladányi János - Szelényi Iván (1997). Ki a cigány? *Kritika*, 1997. 12. szám http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf443.pdf

Ladányi János - Szelényi Iván (2002). Cigányok és szegények Magyarországon, Romániában és Bulgáriában. *Szociológiai Szemle* 2002/4. 72–94.

Ligeti György (2007) Kisebbségek és bevándorlók a médiában, *Médiakutató* 2007: (ősz) p. 11.

Messing Vera (2003) Változás és állandóság: kiköltöztetési konfliktusok médiabemutatása a rendszerváltás előtt és után, *Médiakutató* 2003:(2) pp. 57-74.

Messing Vera (2004) Süketek beszéde: A jászladányi iskolaügy kapcsán kialakult sajtódiskurzus kvalitatív elemzése *Médiakutató* 2004:(2) pp. 25-40.

Munk Veronika – Morvay Judit – Szabó Kitti (2012) Cigány csillagok. Roma sztárok médiareprezentációja, *Médiakutató* 2012: (tél) pp. 101-116.

Neményi Mária - Laki Ildikó - Ságvári Bence - Takács Judit - Tardos Katalin - Tibori Tímea (2011) *Az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos jogtudatosság növekedésének mértéke – fókuszban a nők, a romák, a fogyatékos és az LMBT emberek*, kutatási zárójelentés p. 129.
http://www.egyenlobanasmod.hu/tamop/data/MTA_1hullam.pdf

Ross, Karen (2000) In whose image? Tv criticism and black minority viewers, In: Cottle, Simon (ed.) *Ethnic Minorities and the Media. Changing Cultural Boundaries*, Open University Press, Buckingham, pp. 133-149.

Terestyéni Tamás (2004) A sajtó roma vonatkozású tartalmai a 2002-es parlamenti választások kontextusában *Médiakutató* 2004: (nyár) p. 11.

van Dijk, Teun A. – Stella Ting-Toomey – Geneva Smitherman – Denise Troutman (1997) Discourse, Ethnicity, Culture and Racism. In: van Dijk Teun A. (ed.) *Discourse as Social Interaction*, SAGE, London, pp. 144-180.

van Dijk, Teun A. (2000) New(s) racism: a discourse analytical approach. In: Cottle, Simon (ed.): *Ethnic minorities and the media*, Open University Press, Buckingham pp. 33-50.